

Poznań, 10.12.2024r.

dr hab. inż. arch. Agata A. Gawlak, prof. PP
Instytut Architektury i Ochrony Dziedzictwa
Wydział Architektury, Politechnika Poznańska

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Rozwój budynku szkolnego w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Współczesne rozwiązania architektoniczne w kontekście wymagań stawianych obiektom szkolnym

Autor: mgr inż. arch. Weronika Skowronek

Promotor: dr hab. inż. arch. Dorota Winnicka – Jasłowska, prof. PŚ

Dyscyplina naukowa: architektura i urbanistyka

1. Podstawa opracowania recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie:

- pisma Przewodniczącego Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej dr hab. inż. arch. Aliny Pancewicz, prof. PŚ
- Uchwały Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej z dnia 18 listopada 2024r.
- umowy o dzieło na recenzję doktorską.

2. Przedmiot recenzji

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska autorstwa p. mgr inż. arch. Weroniki Skowronek pt. **„Rozwój budynku szkolnego w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Współczesne rozwiązania architektoniczne w kontekście wymagań stawianych obiektom szkolnym”**.

Promotorem rozprawy jest dr hab. inż. arch. Dorota Winnicka – Jasłowska, prof. PŚ

3. Ocena merytoryczna rozprawy

3.1 Struktura rozprawy

Dysertację stanowi opracowanie o objętości 314 stron, w języku polskim, składające się z 10 rozdziałów, 6 tabel, 71 ilustracji oraz 94 pozycji bibliograficznych, 21 jeden odwołań do aktów legislacyjnych oraz 53 źródeł netograficznych.

Pracę uzupełnia Aneks, w którym zawarto katalog wybranych szkół, 2 tabele wspólnej oceny oraz kwestionariusz pytań.

Rozprawa doktorska jest obszernym i interesującym wywodem, skupionym wokół rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych budynków o funkcji edukacyjnej tj. szkół podstawowych.

Badania ukierunkowano na obiekty wybudowane w II poł. XXI w., podejmując skuteczną próbą ewaluacji ich współczesnej typologii.

Forma pracy, układ i zakres odpowiadają wymaganiom stawianym opracowaniom naukowym, w szczególności dysertacjom doktorskim.

3.2 Przedmiot, cel, teza

W niniejszej dysertacji Autorka stawia tezę „Architektura współczesnych budynków szkół podstawowych w Polsce jest dostosowana do wymogów legislacyjnych, a także wynika ze współczesnych potrzeb edukacyjnych i społecznych, cechując się przy tym nowatorskimi rozwiązaniami w kontekście projektowania przestrzeni szkolnej”.

Autorka zrezygnowała z możliwości sformułowania hipotez i pytań badawczych.

Autorka określiła precyzyjnie cele swojej pracy, tj. analiza i synteza stanu wiedzy nt. obiektów szkół podstawowych w omawianym zakresie, usystematyzowanie czynników determinujących poszczególne układy funkcjonalno-przestrzenne, analiza i badania wybranych obiektów in situ, próbę określenia typologii tych obiektów oraz stworzenie rekomendacji projektowych.

3.3 Metody

Praca ma duży walor badawczy poprzez świadome i celne zastosowanie metod i narzędzi, prowadzących do realizacji celu pracy.

W pierwszej części pracy zastosowano studia literaturowe, a w drugiej badania terenowe i POE, w tym badanie ilościowe i kwestionariusz wywiadu w części ustrukturyzowanego, a dalej techniki i narzędzia takie jak np. obserwacje czy wykonanie dokumentacji fotograficznej.

Te wszystkie działania składają się wspólnie na przyjętą przez Autorkę metodę badawczą, która pozwoliła na przeprowadzenie spójnego wywodu i realizację celu pracy.

W tej części pracy Autorka zamieściła nie tylko opis metodyki, ale również opis poszczególnych części pracy (rozdziałów) wraz z ilustrującym go bardzo wartościowym schematem, co ułatwia nawigowanie czytelnika po treści dysertacji.

Warto rozważyć, czy każda z obu części tj. metodyka oraz zakres pracy z jej schematem, nie powinny stanowić jednak osobnych rozdziałów.

3.4 Charakterystyka poszczególnych rozdziałów. Ocena wartości naukowej oraz uwagi krytyczne

Poniżej omówiono zawartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów, formując jednocześnie uwagi krytyczne i wnioski.

Rozdziały są zwarte, logicznie ustrukturyzowane. Każdy kończy syntetyczne podsumowanie, co zdecydowanie zwiększa czytelność pracy.

Rozdział 1, który stanowi opis tematu, celu i metody – omówiono powyżej.

Rozdział 2 obejmuje szeroko rozumiany stan badań. Autorka postanowiła rozszerzyć analizę poza zakres obiektów tylko i wyłącznie szkół podstawowych, z uwagi na ograniczenia literaturowe oraz stykające się z sobą wątki.

Na bardzo pozytywną uwagę zasługuje interdyscyplinarne i horyzontalne przeprowadzenie badań w tej części pracy, wykraczając nieco poza dyscyplinę architektura i urbanistyka i poszerzając je o wątki związane np. z systemem oświaty w Polsce, uwarunkowaniami legislacyjnymi, które to czynniki niewątpliwie determinują rozwiązania przestrzenne i wpływają na formę, funkcję, a nawet jakość architektury.

Rozdział kończy wątek metodyki badań jakościowych w architekturze. Jest to osobny podrozdział, dość krótki, bo w zasadzie tworzą go dwa akapity. Oczywiście nie jest konieczne dla niniejszej pracy rozwijanie tego wątku, niemniej ze względu na niewielki opis, warto byłoby go włączyć do rozdziału 1.4 Metodyka badań.

Warto też rozważyć, czy ten fragment - rozdział dotyczący badań, nie powinien znaleźć się wyprzedzająco w pracy, względem wszystkich pozostałych, jako najbardziej podstawowy punkt wyjścia badacza – doktoranta (także wyprzedzając badania literaturowe).

Analizując stan wiedzy, warto posłużyć się narzędziami bibliometrycznymi i zweryfikować stan baz identyfikujących zakres (ilość) opublikowanych prac po słowach kluczowych. Byłoby to dodatkowym i miarodajnym odniesieniem do stanu badań.

Podsumowanie tego rozdziału i wnioski stanowią kolejny przyczynek do podjętych przez Autorkę badań, w szczególności dynamika rozwoju technologii oraz świadomości społecznej związanej z edukacją.

Drobna uwaga techniczna – wykres na rys. 4 jest nieczytelny.

Rozdział 3 jest wprowadzeniem i zarazem omówieniem struktury systemu szkolnictwa w Polsce oraz wybranych modeli nauczania. Jest to zasadny zakres, ze względu, że istnieją pewne różnice pomiędzy systemami szkolnictwa w Europie.

Wydawać się może, iż omawianie poszczególnych koncepcji szkolnictwa jest niepotrzebne. Natomiast należy wziąć pod uwagę, że to właśnie specyfika różnych aktywności użytkowników przestrzeni, ich cele i potrzeby przestrzenne determinują formę i funkcję obiektu.

Następnie Autorka omawia rozwój architektury budynków szkół po II wojnie światowej, zarówno w zakresie procesów odbudowy, jak i typologii obowiązującej w latach 60tych i 70tych XX wieku.

Wywód uzupełnia o źródła ikonograficzne. Najcenniejszym elementem jest podsumowanie rozdziału opisujące główne cechy typologiczne obiektów z tego okresu. Osobny rozdział poświęcono realizacjom projektów indywidualnych, kończąc tą część pracy realizacjami współczesnymi.

Całość zamyka podsumowanie, także w formie tabelarycznej. Jest to cenna forma prezentacji wniosków badawczych, bo zdecydowanie ułatwia posługiwanie się nimi przez innych naukowców.

W kolejnej części swoją uwagę Autorka poświęca przemianom pedagogicznym w ujęciu lokalnym oraz międzynarodowym. Warto rozważyć, czy ta część opracowania nie powinna być zintegrowana z rozdziałem dotyczącym typologii w szkolnictwie (str. 64), która z tych postaw pedagogicznych bezpośrednio wynika.

W rozdziale „Zagadnienia psychologiczne...” Autorka odnosi się do teorii psychologii rozwojowej, środowiskowej, dalej kierując wywód w kierunku percepcji architektury i przestrzeni w ogóle, wzmiankując finalnie kwestię barwy w architekturze.

Wydaje się, że biorąc pod uwagę specyfikę percepcji przestrzeni przez dzieci i młodzież, w tym szczególne znaczenie kolorów oraz faktury, warto rozszerzyć ten wątek, prezentując wybrane badania dotyczące preferencji tej grupy użytkowników.

Obiekty szkolne, podobnie jak wszystkie obiekty publiczne, są również ciekawym przedmiotem rozważań pod kątem systemów identyfikacji wizualnej, co w pracy zostało pominięte.

Ta część pracy została znów podsumowana również w formie tabelarycznej, gdzie Autorka omawiane zagadnienia psychologii społecznej, środowiskowej oraz rozwojowej sprowadziła do rekomendacji projektowych, nadając tej części pracy bardzo aplikacyjny charakter.

W dalszej kolejności syntetycznie omówiła transformację procesu projektowego w kontekście rozwoju cyfrowego i technologicznego, odnosząc go z jednej strony do kompetencji architekta – projektanta, a z drugiej strony do sposobu kształtowania i wymogów wobec budynków szkół podstawowych.

W końcu, co nieco zaskakujące, Autorka powraca do wątku legislacji w historycznym ujęciu, wprowadzając czytelnika w uwarunkowania w latach 40-tych, kończąc na reformie oświaty w 2017r. Taka decyzja trochę zaburza logikę wywodu, bowiem wątek obowiązującej legislacji został przedstawiony wcześniej (str. 53 rozdział 2.4 Podstawy prawne z zakresu projektowania budynków szkolnych w Polsce).

Dalej Autorka przedstawia zagraniczne trendy, zarówno odnosząc się do idei kształcenia, jak i praktyki projektowej, kończąc fragmentem poświęconym specyficznej i wyjątkowej sytuacji związanej z pandemią i jej wpływem na formę i proces edukacji.

W rozdziale 4 Autorka, w sposób znów mniej logiczny, ponownie powraca do wątku legislacji oraz reformy z 2017r., opisując ją tym razem nieco szerzej, odnosząc ją również do regulacji obowiązujących w Unii Europejskiej, czy do warunków technicznych oraz Ustawy Prawo Budowlane. Autorka kończy ten rozdział niejako powrotem do stanu badań, opisując w oparciu o wybrane publikacje wytyczne polskich architektów, odnoszące je m.in. do zagospodarowania terenu i układu funkcjonalnego.

Rozdział 4 zawiera autorski przegląd wybranych realizacji budynków szkolnych, które Autorka uznała za interesujące, wybierając obiekty w Holandii, Belgii, Szwecji, Danii czy w Szwajcarii.

W tym miejscu warto rozważyć zarówno przedstawienie metody selekcji akurat tych wskazanych obiektów, jak i systematyczne podsumowanie dokonanego przeglądu.

Założeniem tej części pracy było wyprowadzenie kryteriów, które mogłyby stać się podstawą autorskiej metody oceny wybranych obiektów in situ.

Autorka wskazuje także na kryteria: dostępność / sprawiedliwe użytkowanie, elastyczność / funkcjonalność, otwartość / lojalność, bezpieczeństwo, rozwiązania ekologiczne / energooszczędność, przestrzeń wspólna i walory estetyczne, które stanowiły element oceny w dalszym etapie prowadzonych badań.

Część II pracy obejmuje badania własne przeprowadzone przez Autorkę samodzielnie. Obszar badań Autorka zawęziła do terenu Polski (5 województw), do obiektów powstałych po 2000 r. W efekcie wskazano 9 obiektów, niemniej nie do końca jasne pozostają kryteria ostatecznej selekcji.

Zaskakujące jest również, że wybierając obszar 5 województw o największej liczbie ludności, wybrano jednocześnie obiekty znajdujące się w większości poza obszarem dużych miast (z wyjątkiem szkoły nr 03 w Warszawie oraz szkoły nr 08 we Wrocławiu).

Dalej, Autorka w sposób zasadny i bardzo kompetentny przyjęła założenia metody POE.

W pierwszej części omówiono takie aspekty, jak lokalizacja i działka, zagospodarowanie terenu, bryła i fasada, układ funkcjonalny, komunikacja wewnętrzna, strefa wejściowa, strefa dydaktyczna, strefa sportowa, przestrzeń wspólna, aranżacja i wykończenie wnętrz.

Wydaje się, że warto byłoby dodatkowo rozgraniczyć strefy wspólne na te związane z ogólnodostępną komunikacją w budynku tj. korytarze, hole, patia etc. oraz te związane z zapleczem świetlicowym w skład, którego często wchodzi sale do relaksu, odpoczynku, zabawy i nauki indywidualnej.

Być może warto również zwrócić uwagę na wspomniany już w recenzji system identyfikacji wizualnej, czy zielen w budynku, jako determinant komfortu klimatycznego.

Analizując wybrane 9 obiektów w kontekście wskazanych aspektów, Autorka ilustruje je wybiórczo w zasadniczej części pracy, a dodatkowo numeracja na zdjęciu „a, b, c” nie do końca ułatwia odczytanie informacji.

W drugiej części badania, Autorka zastosowała metodą wywiadu ustrukturyzowanego z personelem szkół, w oparciu o kwestionariusz złożony z 10-ciu pytań.

Było to badanie jakościowe, które co do zasady trudniej podsumować w aspekcie wyników w formie np. tabelarycznej czy na wykresach, ułatwiając np. cytowanie czy pracę innym badaczom.

Autorka dokonała tutaj jedynie podsumowania w części właściwej pracy w formie opisowej. Natomiast największą wartość badawczą mają załączniki do pracy, w postaci wykonanych kart obiektów. Zawierają bogatą dokumentację zdjęciową wybranych szkół oraz szczegółowy opis aspektów, które podano ocenie eksperckiej. To znacząco podnosi walor badawczy, daje także możliwość rozwinięcia badania, poszerzenia katalogu przez Autorkę lub innych badaczy i rozwijania nowych wniosków.

Autorka za cel pracy postawiła sobie sformułowanie rekomendacji projektowych, opierając się na dobrych praktykach odkrytych w analizowanych obiektach. Mimo, że niekiedy wnioski pozostają na dużym poziomie ogólności, to tworzą one klarowny i przystępny zbiór praktycznych wytycznych.

Podsumowanie pracy stanowi krótki rozdział, który być może warto byłoby rozwinąć.

Autorka wskazuje w nim na udowodnienie postawionej na wstępie pracy tezy, jak również syntetycznie i klarownie podsumowuje współczesne standardy projektowe.

Warto jednak byłoby wskazać również dalsze kierunki badań, konkluzje w realizacji celu pracy, możliwe rozwinięcia dla przyjętej metody np. być może warto w kolejnym etapie wskazanym kryteriom przypisać wartość wagową, jak również wskazać zaistniałe ograniczenia w przeprowadzonym badaniu (tzw. limitations).

Wartość badawczą mają załączone tabele z wynikami szczegółowymi dla ocenianych budynków szkół. Biorąc pod uwagę zakres całego opracowania (dysertacji), być może powinny się one znaleźć w części zasadniczej pracy.

W przypadku publikacji pracy, warto rozważyć przyjętą formułę przypisów. Być może, opierając się na jednym źródle dla fragmentu pracy (cała strona), można zredukować liczbę przepisów (tym samym powtórzenia), rozszerzając zakres stron / rozdziałów danej publikacji, do której Autorka się odwołuje. Warto również zrewidować czytelność niektórych schematów.

Powyższa analiza treści poszczególnych części pracy zawiera w sobie element nie tylko omówienia ich zawartości merytorycznej, ale komentarze / uwagi krytyczne związane m.in.

z prezentacją logiczną tych treści. W opinii recenzenta, wartość merytoryczna pracy jest bardzo wysoka, a komentarz nie podważa wysokiej jakości wyводу - uwagi mają charakter dygresyjny i nie umniejszają wartości pracy.

Dysertacja stanowi studium o dużej wrażliwości badawczej. Bardzo wysoko należy ocenić aktualność podjętego tematu, jak i przedstawione konkluzje i rekomendacje. Uwagę nt. błędów literowych, ale przede wszystkim usterek interpunkcyjnych, etc. przy tak wartościowym opracowaniu, można pominąć.

4. Podsumowanie. Wniosek końcowy

Praca stanowi oryginalne przedstawienie i jednocześnie rozwiązanie problemu naukowego. Autorka, przygotowując dysertację wykazała się rozległą i interdyscyplinarną wiedzą w obszarze budynków o funkcji edukacyjnej (szkoły podstawowe), stosując adekwatne metody badawcze. Zebrana wiedza oraz wnioski mają dużą wartość merytoryczną, uzupełniają dyscyplinę architektura i urbanistyka o istotne wnioski.

Stąd w opinii recenzenta praca powinna zostać opublikowana w formie monografii, która będzie cennym kompendium wiedzy / podręcznikiem dla studentów i architektów na temat projektowania obiektów specjalistycznych (szkół podstawowych).

Podsumowując, rozprawa spełnia wymagania formalne stawiane dysertacjom doktorskim, w tym w szczególności warunki artykułu 187 „Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 2018, poz. 1668 z późn. zm.). W związku z powyższym, wnioskuję do Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Jednocześnie wnioskuję do Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej o nadanie niniejszej dysertacji wyróżnienia.

Podpisano odręcznie przez autora

dr hab. inż. arch. Agata Gawlak, prof. PP